

Kitap İncelemesi/Book Review

**Emine Sonnur Özcan, *Kültür Tarihi Açısından İskit-Türk Aynılığı*,
Selenge Yayınları, İstanbul 2016, 183 s., ISBN: 978-605-4944-10-1**

Samet Can DEMİR*

M.Ö. 7. yüzyıldan 3. yüzyıla kadar varlıklarını sürdüren İskitler, çok sayıda araştırmaya konu olmakla birlikte kökenleri halen tartışma konusu oluşturmaya devam etmektedir. Yakın zamanlarda bilhassa Avrupa merkezli gelişen tarih anlayışında İskitlerin Hint-Avrupa kökenli İranî bir topluluk olduğu iddia edilmiştir. Emine Sonnur Özcan

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, samet.06.38@hotmail.com,
ORCID: 0000-0002-1667-905X.

(Makale gönderim tarihi: 12.02.2021; Makale kabul tarihi: 29.05.2021)

tarafından kaleme alınan eserin temel amacı ise Türkler ile İskitlerin aynı topluluğa mensup halklar olduğunu ortaya koymaktır.

Bir Giriş bölümü ile başlayan eser, üç ana bölümden oluşmakta, her bölüm sonunda verilmek suretiyle üç ayrı kaynakçayı ve bir de Dizin bölümünü ihtiva etmektedir.

Giriş bölümünde çalışmanın genel amacını; İskitler ile Türklerin, yaşam tarzları ve dil yapılarından hareketle aynı topluluğa mensup halklar olduğunun ortaya konulması olarak belirten yazar, amacının tahlil ve tespit yapmak olduğú, dolayısıyla alışıl gelmiş çerçeveden uzak kalınacağı vurgusunu yapmaktadır.

Kitabın ilk ana bölümü (s. 11-31) “Erken Mezopotamya Döneminde İskit-Türk Yaşam Tarzı İzleri” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Sümerler merkeze alınmak suretiyle, onlardan öğrenildiği kadarıyla; Sümer ülkesinin çevresindeki eklemeli diller konuşan konar-göçer halklar ele alınarak bunların “Türk-İskit”ler ile olan benzerlikleri üzerinde durulmuştur. Yazar, çeşitli araştırmacıların görüşlerinden faydalanarak Sümercenin eklemeli dil olması sebebiyle Türkçe ile olan benzerliğine dikkat çekmekte, ardından Elam, Babil, Asur gibi diğer Mezopotamya topluluklarının dillerine değinmekte, ayrıca bölgenin Semitik kavimlerinin başlıca kùltür unsurlarını Turanî kökenden aldıklarını belirtmektedir. Ardından Sümer kaynaklarından hareketle Martu, Subir, Elam, Turukku ve Terka Mari Krallığı topluluklarının İskitler ile olan benzerliklerine dikkat çekilmekte, bunların “Türk-İskit”lerin öncüsü veya akrabaları olabileceği yönündeki sonuca varılmaktadır.

İkinci bölüm ise (s. 33-120) kitabın en geniş bölümü olup, “Eski Fars, Eski Yunan, Roma ve Arap Kaynaklarında Türk-İskit Yaşam Tarzının İzleri” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde yazar ilk olarak “Eski Dünyada Cođrafik ve Siyasî Taksimat” alt başlığı ile “Türk-İskit” halklarının nerelerde algılandıklarına dair kayıtları incelemiştir. Bu çerçevede el-Bîrûnî'nin *Kitâbu't-Tefhîm* eserinden hareketle; Yedi

İklim, Feridûn, Nuh Peygamber, Yunan, Hermes ve Hint taksimlerine yer verilmiştir.

Taksimlerin ardından Fars, Asur, Eski Yunan, Roma, Çin ve Arap kaynaklarında İskitlerin izini süren Özcan, ardından sırasıyla; mitolojik verilere, Barbar veya Yunanca konuşmayanlar olarak verilen bilgilere ve son olarak mitolojik olmayan tarih verilerine göre Türk-İskit ilişkisini ortaya koymaya çalışmaktadır. Mitolojik olmayan veriler ışığında ise konuya savaşıklık, yaşam tarzının nitelikleri, giyim-kuşam, keçe üretimi ve kullanımı, araba kullanımı, beslenme tarzları, ölü gömme ve yas gelenekleri, kadınların konumu gibi açılardan yaklaşmıştır.

Fars kaynaklarında *Avesta*'dan ve soy ağaçlarından yola çıkarak Afrasyâb'ın kökenine ilişkin incelemelerde bulunan yazar, daha sonra *Şehristân-i İrânşehr*'den hareketle Afrasyâb tarafından kurulan şehirlerin bilgisini vermekte, *Şâhnâme*'den hareketle ise Afrasyâb'ın Tûranlılar ile olan ilişkisine değinmektedir. I. Daryus dönemine ait buluntulardan hareketle İskitlerin izi sürülmekte, bu yazıtlarda İskitçe yazının da kullanıldığı belirtilmekte, İskitlerin yaşadıkları bölgeler üzerinde durulmaktadır. Bununla beraber Kaşgarlı Mahmud ve Memlûk tarihçisi el-Ömerî'den hareketle de İskitlere dair çıkarımlarda bulunmaktadır. Ardından Asur yazıtlarından da çıkarılan sonuçlarla İskit-Sakaların konar-göçer, savaşçı halklar olduğu fikrine varılmaktadır.

Mitolojik kaynaklardan hareketle İskit ve Türklerin izini süren yazar, kaynaklardaki Taurilerin Türk ve İskitlerle olan benzerliklerine dikkat çekmektedir. Ardından Yunan kaynakları ışığında “barbar” ve “yunan olmayan” halklar olarak tanımlanan İskitlerin üzerinde durulmuş, son olarak mitolojik olmayan veriler ışığında İskitlerin yaşam tarzlarını incelenerek Türkler ile olan benzerliklerine dikkat çekilmiştir. Burada savaşıklık özellikleri kapsamında düşmanı yorarak geri çekilmek, savaş sırasında bile olsa avcılık faaliyetlerine önem verilmesi, at üzerinde tersten ok atma, kement kullanımı gibi konuların hem Türk hem de İskitlerde ortak olduğu vurgulanmıştır. Başka bir ortak nokta olarak her iki kavmin de sade bir yaşam tarzına sahip olmaları, cesur ve dürüst

yaşamları verilmiştir. Giyim konusunda ise pantolon, çizme, başlık olarak kullanılan külahlar gibi kıyafetlerin her iki toplulukta ortak olduğu, iki kavmin de gündelik yaşantısında keçenin önemli bir konumda bulunduğu belirtilmiştir. Araba ve arabalı ev kullanımı, beslenmede darının önemi, kıymız ve et tüketimi, ölü gömerken ölünün yanına yakınlarının da gömülmesi, cenaze merasimlerinde insanların kendilerine zarar vermeleri, mezarlara kubbemsi bir şekil verilmesi, kadınların toplumda erkekler ile eşit statüde bulunması gibi konular da Türkler ile İskitler arasında ortak özellikler olarak verilmektedir.

Eserin üçüncü bölümü (s.121-183) “Eski-Yeni Ahit Yazını, Ortaçağlar ve Modern Dönemde Türk-İskit Yaşam Tarzı İzleri” başlığını taşımakta olup bu bölümde kutsal kitaplar ve dinlerdeki “Türk-İskit”lere ilişkin izler incelenmiştir. Bölümde bilhassa Gog-Magog (Ye’cüc-Me’cüc) ile İskitler arasındaki olası bir ilişkinin irdelendiği söylenebilir.

Musevilik, Hıristiyanlık ve İslam’ın kutsal kitaplarında kendine yer bulan Gog-Magog’un izini sürmek üzere ilk olarak Tevrat ele alınmıştır. Musevî inanışına göre Gog’un atlı savaşı bir topluluk olması gibi Türklerle ortak olan özelliklerine yer verilmiştir. Ardından İncil ele alınmış, burada ise Gog ve Magog’un, İskitlerden ayrı bir topluluk olduğu belirtilirken tefsirlere göre ise onların İskitler veya Hunlar olduğu vurgusuna da yer verilmiştir. Ancak genel itibarıyla Hıristiyanlık’ta Gog ve Magog, tüm kavimlerden farklı olarak gösterilmiştir. Kur’an’da ise Ye’cüc-Me’cüc olarak geçen topluluğun, âlimler arasındaki görüşlerden de hareketle Türkler ile örtüşmediği sonucuna varılmaktadır. Yazar, bunların ardından Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarından hareketle Gog/Magoglar ile ilişkilendirilen diğer topluluklar olan Part, Hun, Massaget, Got, Alan kavimlerinin bunlarla olan bağlantısına yer vermektedir.

Bölümde bir diğer kısım ise Geç Ortaçağ ve Modern Çağlarda Türkler ile İskitlerin ortaklığına işaret eden kaynaklara ayrılmıştır. Son olarak İskitler konusunda yapılan çalışmalara ve bunların görüşlerine göre İskitlerin kökenine yer veren yazar, yapılan ilk çalışmalarda

bunların Türk olduğu belirtilse de daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan İranî dil konuşan halklar olduğu söyleminin ardında; Hint Avrupalıların sınırlarını genişletmek istemelerinin yattığını belirtilmektedir. Ancak bu görüşe yöneltilen reddiyeler ile İranî kökenli kelimelerin sayısının azınlıkta olduğunu nakleden yazar, İskitlerin sahip oldukları bozkır kültürünün unsurlarını, yerleşik İranlılara ve Hintlilere yormanın “mantıksız ve anakronik” olduğunu belirtmekte, aynı şekilde kurgan kültürünün de Avrupalılarla anılmasını tuhaf bulduğunu ifade etmektedir.

Kitabın içeriğinde dikkat çeken ilk nokta İskitlerin kökeninin incelendiği bu çalışmada İskitlerin her zaman “Türk-İskit” olarak adlandırılmasıdır. Bu adlandırma peşin bir kabul izlenimi verdiği gibi, kaynaklara yapılan atıflar söz konusu olduğunda kaynaktan yer alan ifadelerde İskitlerden mi yoksa Türklerden mi bahsedildiği konusu belirsizleşmektedir.

Çalışma, bazı özellikleri ile bu alana dair yapılan çalışmalardan kendisini ayırmaktadır. Kitabın ilk konusunu oluşturan Mezopotamya’daki konar-göçer, savaşçı nitelikteki Martu, Subir, Elam, Turukku, Mari Krallığı gibi topluluklar genelde Türk tarihi içerisinde değerlendirilmeyerek belki de fazla önem gösterilmeyen konulardandır. Bu açıdan eserin giriş bölümünde bunların Türkler ile olası bağlantıları üzerinde durulması dikkat çekici olmanın yanında önemli bir çaba olarak göze çarpmaktadır.

“Eski Fars, Eski Yunan, Roma ve Arap Kaynaklarında Türk-İskit Yaşam Tarzının İzleri” başlıklı ikinci bölüme gelindiğinde ilk olarak Türk topluluklarının yerlerinin anlaşılması için yapılmış olan coğrafi dünya taksimatlarına yer verilmesi, yine çoğu araştırmadan bu eserin ayrılmasını sağlayan bir bölüm olarak karşımıza çıkmaktadır.

Söz konusu ikinci bölümde konu ile ilgili kaynaklara da yer verilmesi, İskitler konusunda yapılacak çalışmalarda kaynak bilgisi açısından kitaba bir rehber niteliği kazandırmaktadır. Ayrıca bölümde adı geçen kaynaklardan çeşitli haritalara da yer verilmesi önemli bir husus olarak

karşımıza çıkmaktadır. Bölüm boyunca Theophylact Simocatta, el-İdrisî, *Avesta*, *Şehristâni-i İrânşehr*, *Şâhnâme*, I. Daryus dönemi yazıtları, Taberî, Kaşgarlı Mahmud, el-Ömerî, Herodot, Ephorus, Pompeyli Trogus, Justinus, Yaşlı Plinius, Ptolemaios, İbnu'l-Fakîh, İbn Hurdazbih gibi çok sayıda önde gelen kaynaklara yer verilmesi, verilen bilgilerin güvenilirliğini artırmaktadır.

İskitler ile Türklerin yaşam tarzlarındaki ortaklıklar konusunda geniş bir incelemeye yer verilmesine karşın; İskitlerin mütevazı yaşam tarzlarının Attila'nın yaşam tarzı ile ilişkilendirilerek ortak bir noktaya varılması¹, İskitlerin başlarına taktıkları uzun ve sivri külahların; Osmanlı yeniçerilerinin taktıkları keçe külahlar ile ilişkilendirilerek bunun bir kültür devamlılığı olabileceğinin belirtilmesi² veya İskitlerin araba-evli yaşam tarzlarının Tuğrul Bey'in, arabaların da yer aldığı ordusu ile ilişkilendirilmesi³ gibi eleştirilebilecek noktalar da bulunmaktadır.

Eser, konusu itibarıyla anti-tezini oluşturan Hint-Avrupalı iddialarına ise çok az bir değerlendirme ile değinmiştir denilebilir. Ayrıca bu

¹ Özcan, *İskit-Türk Aynılığı*, s. 81. çoğaltabileceğimiz örneklerden birisini verecek olursak 6. Yüzyılda İstemi Yabgu tarafından kabul edilen Bizans elçisi Zemarkhos; İstemi'nin otağında ipek kumaşlar, altın divan, heykeller, altın süslü yatak gibi değerli eşyalar ile karşılaştığını bildirmektedir. Edouard Chavannes, *Çin Kaynaklarına Göre Batı Türkleri*, çev. Mustafa Koç, Selenge Yayınları, İstanbul 2013, s. 301. Dolayısıyla Türk hükümdarların mütevazılığı üzerine yapılacak bir genelleme hatalı olacaktır.

² Özcan, *İskit-Türk Aynılığı*, s. 85. İskitlerden Osmanlılara kadar olan yaklaşık iki bin yıllık süreç içerisindeki Türk topluluklarında genel olarak bu tarzda bir başlık geleneğinin bulunduğu bilinmemektedir. Dolayısıyla bunun bir kültür devamlılığı olduğunu ileri sürmek için yetersiz gözükmemektedir.

³ Özcan, *İskit-Türk Aynılığı*, s. 90. Savaş arabalarının ortaya çıkışından kısa bir süre sonra Mısır'dan Mezopotamya'ya kadar yayıldığı ve bu teknolojiyi kullanan çok sayıda Türk olmayan topluluğun var olduğu bilinmektedir: Bkz: John Keegan, *Savaş Sanatı Tarihi*, çev. Füsün Doruker, Bilgin Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 244-245,259. Dolayısıyla arabalar veya savaş arabaları bu tarih aralığında Türklere özgü kalmamıştır.

değerlendirmede; İskitlerin İrani bir dil konuştukları yönündeki görüşün Avrupa'da taraftar bulmasının sebebi olarak Hint-Avrupalıların yurtlarının sınırlarının genişletilmesi arzusu gösterilmiştir ki yetersiz bir açıklama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu görüşe yöneltelen reddiyelere de değinen yazar, İskitlerin sahip oldukları özelliklerin Hint-Avrupalılara atfedilmesini “mantıksız”, “ironik” ve “anakronik” bulunduğunu belirtmektedir ki bu görüşünü Hint-Avrupalıların yerleşikliğine ve göçebelikle ilgili “kurgan” gibi kavramların Türkçe oluşuna bağlamaktadır⁴.

Eserin geniş bir yelpazede Türk-İskit ortaklığını incelemesi, her zaman tartışmalara sebep olan İskitlerin kökeni konusunda Türk tezinin temel niteliklerini ihtiva etmesi sebebiyle bir başvuru kaynağı olmasının yanında, gelecek çalışmalar açısından bünyesindeki kaynakların genişliğiyle bir rehber niteliğindedir. Çoğu konuda birincil kaynaklara başvurularak nakillere yer verilmesi ve anlatımın duru bir dil ile gerçekleşmiş olması ise çalışmanın okunmasını keyifli kılmaktadır. Eserin, İskitler ile Türkler arasındaki ortaklıklar konusunda büyük bir boşluğu doldurduğu ise aşikârdır.

Kaynakça

CHAVANNES, Edouard, *Çin Kaynaklarına Göre Batı Türkleri*, çev. Mustafa Koç, Selenge Yayınları, İstanbul 2013.

KEEGAN, John, *Savaş Sanatı Tarihi*, çev. Füsun Doruker, Bilgin Yayıncılık, İstanbul 1995.

ÖZCAN, Emine Sonnur, *Kültür Tarihi Açısından İskit-Türk Aynılığı*, Selenge Yayınları, İstanbul 2016.

⁴ Özcan, *İskit-Türk Aynılığı*, s. 167.

